Cengiz Aytmatov

YÜZYÜZE

(Hikâye)

Çeviren:
Refik Özdek

ÖTÜKEN

Cengiz Aytmatov; 1928 yılında Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'e bağlı Talas Vadisi'nde yer alan Şeker Köyü'nde doğdu. Babası Törekul Aytmatov, annesi Nagima Hamzayevna Aytmatova'dır. Memur olan babası 1937 yılında Stalin'in temizlik harekâtında öldürülen kurbanlar arasındadır. Annesi çeşitli memuriyetlerde bulunmuş ve dört çocuğunu kendi başına büyütmek durumunda kalmıştır. İlkokula kendi köyünde giden Cengiz Aytmatov, babaannesi Ayıkman Hanım'dan dinlediği ninniler, masallar, ve efsanelerle yetişir.

İkinci Dünya savaşının yokluk yıllarını babasız geçiren Aytmatov, çocuk yaşından itibaren çalışmaya başlamıştır. Bu dönemde köy sovyeti kolhozu sekreteri ve vergi memuru olarak çalışır. 1946 yılında Kazakistan'ın Cambul şehrinde Veteriner Teknik Okulu'nda eğitim görmeye başlamıştır. Bu okul bitince, 1948'de Kırgızistan Tarım Enstitüsü'ne devam etmiştir. 1953 yılında buradan veteriner olarak mezun olur. Aytmatov'un ilk eseri, 1952 yılında *Pravda* gazetesinde yayınlanan *Gazeteci Cyuda*'dır. Bu hikâyeyi, 1957 yılında yayımlanan *Yüzyüze* takip eder. 1956-58 yılları arasında Moskova'da Gorki Edebiyat Enstitüsü'ne devam eden yazarın Cemile adlı hikâyesi 1958 yılında *Novy Mir* (Yeni Dünya) dergisinde yayınlanır. Bu eseri büyük ilgi görür. Aytmatov şöhreti, bu eserinin Fransız şair Louis Aragon tarafından Fransızca'ya tercüme edilmesi ve Avrupa'da yayımlanması ile yakalar. Aragon bu hikâyeye yazdığı önsözde Cemile hikâyesini "dünyanın en güzel aşk hikâyesi" olarak takdim etmiştir. Aytmatov, Cemile'nin yayımlandığı 1958 yılında Moskova Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne başlamıştır. Aynı yılın sonunda Kruşçev'in anti-Stalinist kampanyası sırasında Sovyet Komünist Partisi'ne ve Yazarlar Birliği'ne kabul edilir. Babası Stalin muhalifi olan Aytmatov'un partiye girmesi ve birliğe kabul edilmesi ancak siyasî şartların yumuşaması sayesinde gerçekleşmiştir. Hatta sırf babasının muhalifliği yüzünden öğrencilik yıllarında bursu kesilmiş, pek çok terslikler yaşamıştır. Değişen siyasî şartlarla birlikte Aytmatov hem Kırgız hem de Rus yazarlar arasında yerini pekiştirmiştir. Bu yıllarda *Literaturnyi Kırgızistan* dergisi editörlüğünü, sonra beş yıl boyunca *Pravda*'nın Orta Asya muhabirliğini yapmıştır. Aytmatov 1963 yılında, *İlk Öğretmen*, *Deve Gözü*, *Cemile* ve *Selvi Boylum Al Yazmalım* adlı hikâyelerinden oluşan *Steplerden ve Dağlardan Hikâyeler* adlı kitabıyla Lenin Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır. 1959-67 yılları arasında *Novy Mir*'in editörlüğünü yapmış ve 1968'de Büyük Sovyet Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır. Aynı yıl Kırgızistan'ın millî yazarı seçilmiştir. Cengiz Aytmatov'un edebî seyri bu yıllarda hikâyecilikten roman yazarlığına doğru kayar. İlk romanı olan *Toprak Ana* 1963'de neşredilir. Yine aynı yıl yayınlandığında büyük heyecan uyandıran *Elveda Gülsarı*'yı kaleme alan Aytmatov, daha sonraki yıllarda çeşitli yayın organlarında hikâyelerini yayınlatmaya devam eder. 1964'de yayınlanan *Kızıl Elma* ve 1969'da

yayınlanan *Oğulla Buluşma* hikâyelerinden sonra, yazar 1970'de edebiyat âleminde yankı bulan *Beyaz Gemi* romanını neşreder. Daha sonra 1972'de *Asker Çocuğu* hikâyesini, 1975'de Kazak yazar Kaltay Muhammedcanov'la birlikte *Fuji-Yama* adlı tiyatro eserini, 1976'da *Sultanmurat*, 1977'de *Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek* hikâyelerini neşreder. 1980 yılında kaleme aldığı *Gün Olur Asra Bedel* romanı yazarın edebiyat hayatının zirvelerinden birini teşkil eder.

Aytmatov, 1986 yılında neşredilen *Dişi Kurdun Rüyaları* isimli romanıyla, yazarlık seyrini mahalli olandan evrensel olana taşımıştır. Aytmatov 1990'da yayınlanan *Beyaz Yağmur* ve *Yıldırım Sesli Manascı* hikâyelerinden sonra, aynı yıl *Cengiz Han'a Küsen Bulut*'u yayınlar.

Aytmatov, başarılı bir edebiyatçı kimliğine sahip olmasının yanında, insan ilişkileri ve yüksek temsil kabiliyeti sayesinde Sovyet devletinden itibar görmüş, devletin çeşitli birimlerinde görev almıştır. 1978 tarihinde Yüksek Sovyet Prezidium'u tarafından Sosyalist İşçi Kahramanı olarak ödüllendirilir. 1983 yılında Büyük Sovyet Edebiyat Ödülü'nü ikinci kez kazanmıştır. Gorbaçov döneminde Sovyet Parlamentosu Kültür ve Ulusal Diller Komitesi Başkanlığı ve Sovyet Yazarlar Birliği Sekreterliği görevlerinde bulunmuştur. Sovyetler birliği dağılmadan önce Gorbaçov'un beş danışmanlarından biri olmuştur. Cengiz Aytmatov; edebi çalışmalarının dışında, 15 yıl Avrupa'da SSCB ve bilahare Kırgızistan'ın büyükelçiliğini yapmıştır. Avrupa Birliği, NATO, UNESCO ve Benelüks ülkelerinde görev yapmıştır.

Aytmatov, *Gün Olur Asra Bedel* romanının sinemaya uyarlanma çalışmalarının devam ettiği Tataristan'daki Kazan şehrinde rahatsızlanmış ve hastaneye kaldırıldığı Almanya'nın Nürnberg şehrinde 9 Haziran 2008 tarihinde vefat etmiştir.

Ötüken Neşriyat tarafından yayınlanan eserleri:

- Beyaz Gemi (Roman)
- Cemile - Sultan Murat (Hikâyeler)
- Cengiz Han'a Küsen Bulut (Roman)
- Dişi Kurdun Rüyaları (Roman)
- Elveda Gülsarı (Roman)
- Gün Olur Asra Bedel (Roman)
- Kızıl Elma - Oğulla Buluşma - Beyaz Yağmur - Asker Çocuğu - Deve Gözü (Hikâyeler)
- Toprak Ana (Roman)
- Yıldırım Sesli Manascı - Yüzyüze - Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek (Hikâyeler)

KÜÇÜK İSTASYONUN peronunda, ıslak yapraklar çevrintisi, buradaki tek lambanın huzmeleri arasından savrulup geçiyor. Kavaklar yaprak döküyor bu gece. Tüfek harbisi gibi ince ve dik gövdeleri rüzgârda yavaş yavaş sallanıyor. Yüksek uçlarının uğultusu uzak bir denizi düşündürüyor insana.

Kara-Dağ boğazında gece karanlık... Boğazın kuytusuna gömülmüş küçük istasyonda ise daha da karanlık. Göz gözü görmüyor. Ara sıra bir trenin ışıkları ve gürültüsü delip sarsıyor karanlıkları. Ama tren yoluna devam ediyor ve orası karanlık yalnızlığına gömülüyor yine.

Asker taşıyan katarlar batıya doğru gidiyorlar. İşte bir tanesi daha geçti. Tozlu, upuzun bir katar. Önce, yarı açık kazandan kızıl bir parıltı göründü, sonra tamponlar birbirine çarptı ve vagonlar durdu. Hiç kimse ağzını açıp "Neredeyiz? Burası neresi?" demedi. Vagonlarda, yol yorgunu bitkin insanlar uyuyorlardı. Yalnız, iyice ısınmış olan dingiller hâlâ gıcırdamaktaydı.

İstasyon şefi, çizmeleriyle pat pat sesler çıkararak ve elindeki işaret fenerini sallayarak, trenin ön tarafına koştu. O oraya vardığı anda, sondan ikinci vagonun önünde bir nöbetçi belirdi. Omuzundaki tüfeğin süngüsü hafifçe parlıyordu. Nöbetçi, kulağı kirişte, kısa bir süre karanlığa

dikkatle baktı. Her zamanki gibi şiddetli bir rüzgâr esiyordu boğazdan. Alçak evlerden istasyona kadar uzanan yolun arkasındaki dereden, yine her zamanki gibi, taşkın suların şarıltısı duyuluyordu.

Nöbetçi birden irkildi ve bir adım geri sıçradı: Yanağına titrek bir el dokunmuştu sanki. Ama, sadece bir ıslak yapraktı yüzüne çarpan. Yine vagonun içine baktı, yine bakışlarıyla peronu taradı. İn cin yoktu, rüzgâr ve karanlık vardı sadece.

Birkaç saniye sonra asker kaputlu biri trenden atladı ve bir gölge gibi kayarak ark boyundaki çalılıkların arasına sindi. O anda keskin bir düdük sesiyle yeniden sıçradı ama hemen sonra toprağa yapışır gibi yattı. Düdük sesi, trenin hareketi için verilen sinyalden başka bir şey değildi. Tren, acı gıcırtılarla uzun yoluna devam etti. Köprüden geçerken gecenin karanlığını bir kere daha sarstı. Sonra, lokomotif, veda uğultuları arasında bir tünele dalıp kayboldu.

Kayalıklarda yankılar dinince ve ağaçlarda gürültüden rahatsız olan kargalar da sakinleşip seslerini kesince, adam yattığı yerden doğruldu ve derin derin nefes almaya başladı. Uzun süre nefes almadan su altında kalmıştı sanki.

Tren uzaklaştıkça tekerlek sesleri de uzaklaşıyordu ve giderek hiç duyulmaz oldu.

Kavaklar da derin bir soluk aldılar. Ama, dağdan, yüksek meralardan sonbahar kokuları geliyordu.

Kara-Dağ boğazında gece karanlıktı.

Çocuğunu doğurduğu günden beri Seyde'nin uykusu bir kuş uykusu kadar hafifti. Mum ışığında çocuğunun altını değiştirmiş, beşiğine yatırmış, emziriyordu. Süt dolu parlak memesini şefkatle yavrusunun ağzına dayamıştı.

Odanın öbür tarafında kaynanası uyuyordu. Yaşlı ve çok zayıftı kaynanası. Yorganının üzerine mantosunu da atmış-

tı. Hasta bir koyun gibi hırıltılar çıkararak nefes alıyor ve öksürüyordu. Kalan bütün gücünü namaz kılıp dua okumak için kullanıyordu. Uyurken bile "Ey ulu yaradan, sana sığındım, kaderimizi senin merhametine bırakıyorum..." diye mırıldanıyordu ihtiyar kadın. Seyde işe giderken çocuğu ona bırakıyor, o da elinden geleni yapıyordu. Nefesi ıslık ıslık çıksa da, süt verme saati gelince yavruyu kucaklar, tâ tarlaya kadar götürürdü. Bu onun için hiç de kolay bir iş değildi. Ama şikâyet etmezdi. Biricik gelininin ilk çocuğuna bakmak için katlanmayacağı fedakârlık yoktu!

Geceyarısı çoktan geçtiği halde Seyde'nin gözüne uyku girmiyordu o gece. Nasıl uyusun? Böylesine kötü günlerin geleceğini kim düşünür, kim tahmin edebilirdi? Daha önce hiç duymadıkları bazı kelimeler, deyimler dolaşıyordu ağızlarda: "Cermen", "faşist", "günlük emir" gibi. Ayıldan[1] her gün uğurlananlar oluyordu. Erkekler, çıkınları, çantaları ile anayolda toplanır, açık arabalara doluşur ve veda anlamında "Haydi artık ağlamayın, yeter!" derlerdi. Arabalar hareket edince de tebeteylerini[2] sallayarak "Koş, kayır, koş"[3] diye bağırırlardı. Bir tümsekte duran, ağlamaktan bitkin hâle gelen kadın ve çocuklar da, arabalar uzaklaşıncaya kadar gözlerini onlardan ayırmazlar, arabalar görünmez olunca sessizce dağılıp giderlerdi. Daha neler gelecekti başlarına? Askerler savaştan sağ-salim dönebilecekler miydi?

Çoban kızı Seyde geçen yaz bu aileye gelin geldiği zaman, evleri henüz tamamlanmamıştı. Kerpiç duvarların düzlenmesi, sıvası, damın killi toprakla örtülmesi işleri

---

[1] *Ayıl*: Köy. Kırgızca'da hem ayıl, hem avıl şeklinde, diğer Türk lehçelerinde (Kazak, Özbek, Tatar., vb.) avıl şeklinde söylenir.

[2] *Tebetey*: Kalpak.

[3] Koş, kayır, koş: Hoş, hayır, hoş. (Yani, hoş ve iyi halde kalın. Hoşça kalın.)

vardı daha. Ah o günler geri gelse! Evlerini bitirmiş ve Seyde, mutluluğun ışınlarıyla ısınan sıcak yuvasına yerleşmişti. Ama kısa süren bir mutluluk olmuştu bu. Hâlâ görür gibiydi o günleri: Arktan ılık bir su akıyor ve onlar, kocasıyla birlikte, samanla toprağı karıştırıp kerpiç çamuru hâline getiriyorlardı.

Paçalarını, eteklerini kalçalarına kadar çekerek, ince saman karıştırdıkları balçığı şapırdata şapırdata çiğniyorlardı. Zahmetli bir işti. Seyde'nin yepyeni saten entarisi birkaç gün içinde rengini atmış, eskimişti. Ama hiç yorgunluk duymuyorlardı. Kocası öyle mutluydu ki o günlerde! İkide bir karısının tombul, parlak omuzlarını yakalar, ona sarılır, çamura batmış bacağını tutmaya çalışırdı. Bu onun çok hoşlandığı bir oyun, bir eğlence idi. Seyde onun kolları arasından sıyrılır, çamur kardıkları çukurun çevresinde gülerek koşardı. Kocası da koşup onu yakalayınca lâf olsun diye çıkışırdı:

"Bırak beni, annen görecek, utanmıyor musun" derdi. Sözde böyle çıkışırdı ama, hemen kocasının arkasına geçer, diri memelerini onun sırtına dayar:

"Yeter diyorum sana, şu hâline bak, yüzün gözün çamur içinde, neye benziyorsun!..."

"Ya sen! Kendi hâline bir baksana!"

Seyde beşmetini[4] bıraktığı ağaç gölgesine koşar, cebinden küçük bir yuvarlak ayna çıkararak yüzüne bakardı. Bunun için yorulmasının hiç önemi yoktu. Çamur içinde kalan yüzüne gözüne bakmaktan her defasında zevk alırdı. Çamur güzelliğini alıp götürmezdi ki. Yıkanınca hemen kavuşurdu güzelliğine. Mutlu mutlu gülümseyerek bakardı aynaya. Çamura bulanmış olmasının hiçbir önemi yoktu.

---

[4] *Beşmet*: Kırgız ve Kazak kadınlarının beş yolluklu kumaştan yapılmış ceket biçimindeki üst giysisi. 'Beşmant' da denir.

Akşam, ark suyunda yıkandıktan sonra kayısı ağaçlarının altında uzanıp yatardı. Sürdüğü kolonyanın kokusu uzun zaman gitmezdi vücudundan. Üzerinde mavi geceyi, dorukları yer yer göçüp tırtıllanmış dağların dünyaya donuk bir gözle bakışlarını görürdü. Derenin ötesinden, yonca tarlasından, çiçeklenmiş nanelerin taze kokusu gelirdi. Hemen yakınlarında, otların arasında, bir bıldırcının ötüşü duyulurdu. İşte o zaman, Seyde, vücudundan ve çevresini kuşatan doğadan, duru-temiz bir güzelliğin çıkıp yayıldığını hissederdi.

Ve yine işte o zaman, Seyde, kocasına iyice sokulur, kollarını onun boynuna dolardı. Ne hayaller kurardı! Evin yapımı bitince, içine eşyalar yerleştirildikten sonra, Seyde'nin anne ve babasını, akrabalarını davet edeceklerdi. Onlara verecekleri armağanları bile hazırlıyorlardı ve bu da ayrı mutluluk anlarıydı. Ama o anlarda zaman büyük bir hızla akıp geçiyor, gecelerin ardından gündüzlerin, gündüzlerin ardından gecelerin gelip geçtiğini anlamıyorlardı bile.

Onlar damı balçıkla örttükleri zaman savaş patlak verdi. İç duvarların sıvasını henüz bitirmişlerdi ki köyün yiğitleri askere alındı.

Hiç unutamayacağı bir gündü o. Ayrılık acısı hâlâ dinmemişti: Bütün avıl (köy) askere çağırılanlarla birlikte köyün çıkışına kadar yürüdüler. Seyde, utandığı için, kocasını istediği gibi uğurlayamadı. Gencecik bir gelindi henüz. Utana sıkıla elini eline vermiş ve gözyaşlarını göstermemek için başını öne eğmişti. Ayrılıkları böyle oldu. Ama yiğitler bozkırda görünmez olunca, Seyde, yaşlıların bakışlarından çekindiği için, sevgiyle kocasını kucaklamamış, kalbinin sesine uyamamış olmasına pek üzüldü. Belki onu son defa böyle kucaklamış olacaktı. Onu kucaklamayışına pişman oluyor, yüreği bu acıyla yanıyordu. Hatta eğilip kulağına

hamile olduğunu fısıldayacak zamanı bile bulamamıştı. O günlerde hamile olduğunu henüz ve belli belirsiz hissetmeye başlamıştı. Ama artık vakit geçmişti ve geçen zaman geri gelmezdi. Ötede, tâ bozkırın oradaki yolda, gidenlerin kaldırdığı toz inip yok olmuştu.

O andan beri günleri pek sıkıcıydı ve geçmek bilmiyordu. Dilediği halde yapamadığı her arzusu, yüreğine bir yara gibi oturdu. Her an yakan, acılar veren bir düğüm gibi yerleşti.

Mum yanıp bitmişti. Seyde, mışıl mışıl uyuyan yavrusunun ağzından memesini çekip alamadı. Çocuk uyanınca usul usul tekrar emmeye başladığını hissetmişti.

Bu sırada Seyde'nin düşünceleri, hayalleri çok uzaktaydı.

Ama birden doğruldu. Bir anda bütün duyuları uyanmıştı. Pencere camına vurulduğunu duymuştu çünkü. Kısa bir sessizlikten sonra cam yine vuruldu. Seyde memesini yavrusunun ağzından aldı, omuzundaki mantoyu çekti, önünü ilikleyerek yavaş adımlarla cama yaklaştı, alçak pencereden baktı. Dışarıda zifiri karanlıktan başka bir şey görünmüyordu.

Genç kadın ürperdi. Örgülü saçlarından sarkan boncuklar hafifçe şıngırdadı.

"Kim o?" dedi ürkek bir sesle.

"Benim, ben, Seyde, aç kapıyı" diye cevap verdi boğuk ve sabırsız bir ses.

"Sen kimsin?" dedi kadın tekrar. Sesi pek tanımamış, böyle derken şaşkın şaşkın beşiğe bakmıştı.

"Benim, ben! Açsana!"

Seyde, pencereye eğilip bir daha baktı ve sonra boğuk bir çığlık atarak kapıya koştu. Titreyen eliyle mandalı çekti, kapıyı açtı ve kendini karşısındakinin kucağına attı.

"Kaynanamın oğlu! Kaynanamın oğlu!"[5*] diye mırıldandı. Sonra kendini tutamayıp, örf ve âdeti unutarak "İsmail!" dedi ve başladı ağlamaya. Ne büyük ve beklenmedik bir mutluluk idi bu! Kocası sağ salim dönmüştü! Gerçekten İsmail idi gelen. Kara tütün kokusu ile o idi! Üstlüğünün kolunu kement gibi dolamıştı onun boynuna.

Ama, sesini mi yitirmişti? Yoksa sevinçten dili mi tutulmuştu? Kocası, yavaş yavaş nefes alarak sert hareketlerle ona dokunuyor, göğsünü, yüzünü okşuyordu.

"İçeri girelim" dedi telâşlı bir sesle ve sonra karısını kucaklayıp kaldırdı ve eşikten içeri girdi.

Seyde ancak o zaman kendini toparladı ve:

"Hay Allah!" dedi, "ne kadar da aptalım! Ana soyunca! soyunca![6*] Oğlun geldi, oğlun!"

İsmail kolundan tutarak:

"Şşt!" dedi, "bekle biraz, kim var evde?"

"Biz varız yalnız, beşikteki oğlunla..."

"Dur biraz, bırak da nefes alayım!"

"Ama annen kızar sonra!"

"Dur, dedim, dur, bekle biraz!"

Seyde, mutlu olaya hâlâ inanamıyor, deli gibi sarılıyordu kocasına. Karanlıkta birbirlerini göremiyorlardı, ama görmelerine de gerek yoktu. Mantosunun altından onun yürek atışlarını duyuyordu. Evet, evet rüya görmüyordu, gerçekti. Kocasının çatlamış dudaklarını öpüyordu gerçekten.

"Bir şey anlamıyorum, ne zaman geldin? Temelli mi geldin?" diye sordu.

İsmail, karısının kollarını boynundan ayırarak fısıldadı:

---

[5] Kırgızlar'da ve diğer Türk boylarında kadınlar kocalarına, saygı gereği, isimleriyle hitap etmezler.

[6] *Soyunca*: Müjde, 'sevince'; sevinçli haber için istenen armağan.